

Levchuk Anna. Artificial Intelligence: Linguistic Aspects. Artificial Intelligence is one of the newest fields of intellectual research. Our article presents a selected history of the thinking and research that led up to the present state of Artificial Intelligence. Contributions made by philosophy, logics, mathematics, cognitive psychology and linguistics, in particular, are analyzed. Differences between weak and strong Artificial Intelligence approach are compared and explained from the perspective of applied linguistics. The ability to interact with computers via natural human languages is one of the Artificial Intelligence key objectives. Language perception, understanding and acquisition are one of the most important characteristics of human intellect. Natural language is our prime means of storing, representing and exchanging knowledge and information encoded as linguistic meaning. Main modern applied linguistic tasks in the sphere of Artificial Intelligence are identified in the article: natural language processing, machine translation, information retrieval, speech synthesis and recognition.

Key words: Artificial Intelligence, natural language processing, information retrieval, knowledge representation, machine translation, speech synthesis and recognition, Turing test.

Статтю подано до редколегії
14.01.2015 р.

УДК 801.631.5+81'42+81'38=111

Олена Маріна

Методика аналізу парадоксальності в поетичному дискурсі

У статті розроблено інтегровану методику аналізу парадоксальності в сучасному англomовному поетичному дискурсі. Вихідним теоретико-методологічним підґрунтям дослідження стала думка про формування наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. епістемі посткогнітивної еkleктики (у термінах О. П. Воробйової) з пануванням моделі епістемної збірки. Це уможливило запозичення методик когнітивної поетики, мультимодальної когнітивної поетики, когнітивної семіотики та мобільної стилістики з їх відповідною адаптацією й модифікацією для досягнення мети дослідження. На першому етапі в результаті застосування загальнонаукових методів окреслено онтологічний, гносеологічний і когнітивно-дискурсивний виміри парадоксальності. Крім того, визначено композиційно-жанрову специфіку сучасного англomовного поетичного дискурсу, встановлено антивектор еволюції категорії художності в сучасному поетичному дискурсі. На другому етапі за принципом конструювання розмитих категорій змодельовано категорію парадоксальності як єдність форми й змісту. Виявлено, що зміст структурований низкою категоріальних ознак, а форма представлена парадоксальними поетичними формами. Побудовано семіопоетичну модель поетичної комунікації, у якій генеруються парадоксальні смисли.

Ключові слова: інтегрована методика, когнітивно-дискурсивна категорія парадоксальності, семіопоетична модель, довербальна площина парадоксальності, передкатегоріальні механізми, акатегоріальний вимір.

Постановка наукової проблеми та її значення. Панування парадоксального відзначається у транзитивні, перехідні епохи, тобто такі, що неупорядковані загальноприйнятими нормативними системами [6]. Це часи епістемологічного неспокою, коли відбувається протистояння загальновідомому стану науки [8, с. 62]. Таким періодам властивий потенціал створення «парадоксального скандалу», або «вибуху» [2; 14]. Під поняттям скандалу тут маються на увазі провокативні й епатажні жести в царині мистецтва, словесного зокрема, які ми розцінюємо як маніфестацію парадоксальності.

Початок ХХІ ст. знаменується черговим епістемологічним переходом у лінгвістиці. Відбувається реінтерпретація епістемі, що обумовлено зовнішніми чинниками, які визначають вектори її динаміки й внутрішньої структурації [5, с. 42]. У сучасній лінгвістичній епістемі такі зміни відбуваються у двох площинах – онтологічній та епістемологічній [5, с. 42]. Перша виражається в переході від наслідків когнітивного повороту середини ХХ ст. до посткогнітивної еkleктики як певного стилю мислення та осмислення світу. Зі свого боку, когнітивний поворот передбачав системність когнітивних гіпотез щодо співвідношення мовних і ментальних структур. В епістемологічній площині відбувається заміна моделі абсолютного чи відносного парадигмального домінування моделлю парадигмального діалога в руслі функціонально-комунікативної й когнітивно-

дискурсивної парадигм. Натомість у другій половині ХХ ст. почала панувати модель епістемної збірки [5, с. 44]. Остання передбачає можливість вільно поєднувати взаємодоповнювальні гіпотези й методики, що запозичені з різних парадигм або напрямів однієї парадигми. Така комбінація слугує підґрунтям для побудови якісно нового порядку з розмаїття, що вже існує [5, с. 47]. Таким чином, ідеалом для прагнень філолога сьогодні стає представлення феномену, що вивчається, у багатовимірному форматі, у вигляді голографічної картини, або голограми.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Осмислення поняття парадоксу сягає античних часів [1], проте й до сьогодні не «викрито його таємницю», не запропоновано універсального та системного підходу до його тлумачення. Це спричинено, передусім, етимологією лексичної одиниці *парадокс*, що підштовхує дослідників до багатовекторності трактувань. До того ж численні діахронічні між-дисциплінарні розвідки, присвячені феномену парадоксальності, свідчать про його багатовимірність. На різних етапах культурно-історичного розвитку людства на тлі змін типів художньої свідомості й видів поетичного мислення [3, с. 5; 7, с. 3] маніфестація парадоксальності зазнає відповідної варіативності.

Мета статті – розробити алгоритм аналізу парадоксальності в поетичному дискурсі на матеріалі сучасної англійської поезії. Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: окреслити етапи аналізу парадоксальності в сучасному англійському поетичному дискурсі; визначити інвентар методів і прийомів, що застосовуються на різних етапах аналізу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Інтегрована методика дослідження парадоксальності в сучасному англійському поетичному дискурсі зумовлена метою, завданнями та емпіричним матеріалом роботи. Методику парадоксальності визначаємо за допомогою об'єднання, часткової адаптації та подальшої розробки методології й теоретичних положень когнітивної поетики, у тому числі мультимодальної [13], когнітивної семіотики [11] та мобільної стилістики [15].

На *першому етапі* завдяки поєднанню *загальнонаукових* індуктивного й дедуктивного методів здійснено теоретичне осмислення наукового доробку з проблеми парадоксу, починаючи з античних часів до сьогодення. Це дало змогу окреслити *онтологічний, гносеологічний і когнітивно-дискурсивний* виміри парадоксальності. *Узагальнення* теоретико-методологічних надбань із питань поетичного дискурсу та поетичної комунікації сприяло їх *екстраполяції* на сучасний англійський поетичний дискурс у переломленні крізь призму парадоксальності. Таким чином, визначено композиційно-жанрову специфіку сучасного англійського поетичного дискурсу, встановлено антивектор еволюції категорії художності в сучасному поетичному дискурсі.

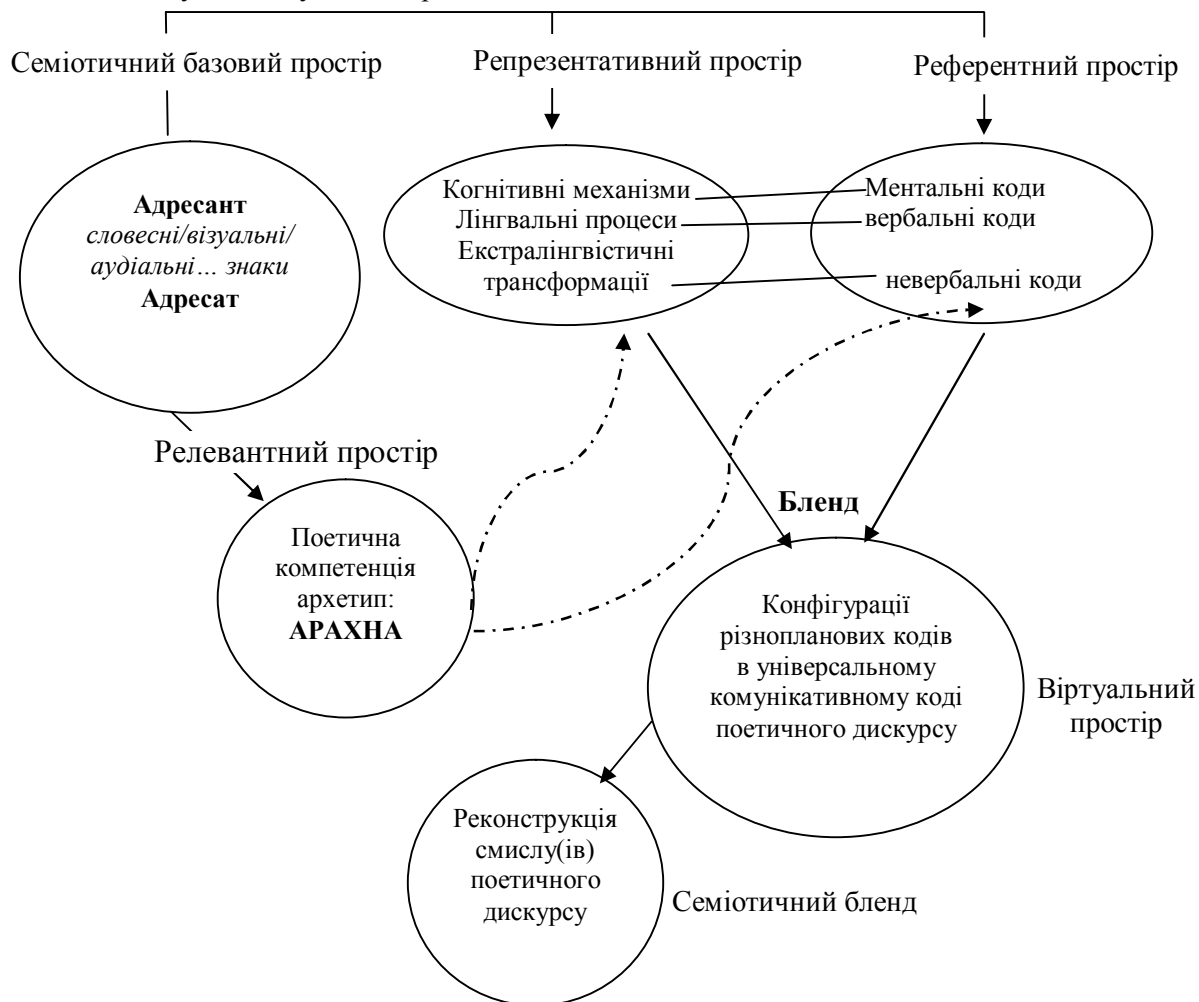
Застосування *гіпотетичного методу* уможливило висунення наукової гіпотези дослідження, згідно з якою в результаті культурно-історичного розвитку людства на тлі змін видів художньої свідомості й типів поетичного мислення парадоксальність постає як когнітивно-дискурсивна категорія в єдності форми й змісту, якій властиві прототипні ефекти. Змістовний план парадоксальності виражений її категоріальними рисами, а формальний – представлений низкою парадоксальних поетичних форм, актуалізованих у сучасному англійському поетичному дискурсі. У загальній царині антихудожності сучасного мистецтва, що призводить до симулякризації поетичної комунікації, антиконцептність виступає чинником конструювання парадоксального поетичного дискурсу. У результаті проведеного дослідження гіпотезу доведено.

Другий етап передбачав *моделювання* категорії парадоксальності за принципом конструювання розмитих категорій, які структуруються множинністю категоріальних фокусів. Таким способом встановлено, що парадоксальність як категорія послуговується низкою фокусів. Це дає їй змогу різноспрямованої динаміки. Зокрема, *перший фокус* тяжіє до ознаки *суперечливості*, від якого відходять «промені» аномальності, алогічності та інконгруентності. *Другим фокусом* стає риса *мобільності*, що дає поштовх рухомості, межевості, динамічності та градуальності. *До третього фокусу неможливості* тяжіють дивакуватість і неочікуваність. Три крапки на позначення інших фокусів означають ще не заповнені місця. Їх кількість необмежена.

До парадоксальних поетичних форм відносимо парадоксальний поетичний образ, парадоксальну поетичну структуру, парадоксальний поетичний текст, парадоксальний поетичний світ, парадоксальний поетичний дискурс.

На *третьому етапі*, застосовуючи методику побудови семіотичних просторів [11], що дає змогу простежити активацію поетичних смислів у процесі сприйняття та розуміння поетичного тексту, з

деякими модифікаціями й уточненнями побудовано *когнітивно-семіотичну модель поетичної комунікації*, що відбувається, беручи до уваги актуалізованість у ній поетичних повідомлень, які характеризуються різним ступенем *парадоксальності*. Екстраполюючи ідеї А. Д. Шмельова, Т. Б. Радбиль щодо неадекватності концептуалізації світу, об'єктивованої в мовних аномаліях [4; 10], та Л. В. Зубової щодо деформації мовних знаків, вважаємо, що породження мовного знаку, який виражає риси парадоксальності, існує з порушенням правил або настанов у заданій семіотичній системі. Представляємо таку модель у вигляді рис. 1.

Рис. 1. Діаграма моделі поетичної комунікації, у якій генеруються парадоксальні поетичні смисли

У наданій моделі, яку ми визначаємо як *семіопоетичну*, у семіотичному базовому просторі представлено учасників поетичної комунікації адресанта – поета, та адресата – читача/інтерпретатора/глядача/слухача. Таке розмаїття «інкарнацій» адресата поетичного повідомлення взагалі та парадоксального поетичного повідомлення зокрема зумовлено спрямованістю нашого дослідження на вивчення поетичної комунікації у взаємодії різних семіотичних модусів – вербального (читач), візуального (глядач), аудіовізуального (глядач/слухач) та аудіального (слухач). Відповідно, поетичне повідомлення представлено різними типами знаків, а саме словесними, візуальними, аудіальними тощо.

У релевантному просторі відображено поетичну компетенцію, що сформовано (або ні) в адресата парадоксального поетичного повідомлення, яка постає системою знань мови, про мову, про поетичні канони тощо. Причому адресат парадоксального поетичного повідомлення опиняється перед завданням інтерпретації словесних, візуальних, аудіальних та інших знаків, у яких зафіксовано викривлення відношень і зв'язків об'єктивної реальності в результаті її парадоксального осмислення. Когнітивним підґрунтям поетичної компетенції й розмаїття інтерпретаційних концепцій поетичного тексту як складного переплетеного простору поверхні художнього твору та методологічних засад його дослідження, як і Л. І. Белехова й В. В. Мароші вважаємо культурний архетип АРАХНИ [3, с. 232; 9, с. 3].

Арахна – міфологічна богиня прядіння. Архетип АРАХНИ тексту тлумачиться як образна надструктура, метаобраз, що в імплікованому чи експлікованому вигляді впливає на текстотворення, перетворення зображення в слово [9, с. 6–7].

У площині поетичної компетенції цей архетип виявляється у переплетенні різних типів знань, що обумовлює успішність поетичної комунікації. У репрезентативному просторі відображено переплетення різних площин когнітивної діяльності, задіяних у створенні парадоксальності. Кожна площина передбачає використання відповідних когнітивних механізмів, операцій і процедур. У референтному просторі ми умовно позначили їх як *ментальні коди*, які підлягають інтерпретації. Під лінгвальними процесами маємо на увазі розмаїття перетворень словесних знаків, що є складниками парадоксальних поетичних форм, на різних текстових рівнях. У такий спосіб вибудовуються різноманітні конфігурації *вербальних кодів*, що скеровують ступінь актуалізації парадоксальності. Екстра-лінгвістичні трансформації пов'язані з функціонуванням парадоксальності у розмаїтті її виявів у зазначених вище модусах – візуальному, аудіовізуальному, аудіальному. Отже, до вербальних кодів «долучаються» *невербальні*. Переплетення окреслених площин і рівнів у створенні парадоксальності, тобто їх перетин, взаємодія і взаємообумовленість як ментальних, вербальних та невербальних кодів складають універсальний комунікативний код поетичного тексту або поетичного дискурсу (віртуальний простір), що дає можливість реконструювати їх смисл або «доцільну» множинність смислів (семіотичний бленд) без над- або недо-інтерпретації, які визначає У. Еко [12, с. 23].

Проілюструємо наведену модель на поетичному тексті британського поета й філолога Дж. Уайнрайта (*Jeffrey Wainwright*) «*Надається простір*» (*Space Available*), де відображено сутність використання простору для «відправлення поетичних повідомлень»:

*Space available. Multi use. Flexible.
Clean. All facilities. Could suit poem.
Restrictions: must not use words
in any way intended to destroy meanings.
(It will prove impossible).*

Репрезентований поетичний текст постає імітацією оголошення щодо надання в оренду приміщення, про що свідчать клішовані висловлення та синтаксичні конструкції – еліптичні, односкладні речення у першому й другому рядках з упушенням дієслова-зв'язки *to be* у відповідних формах, підметів: (*lease*) *space available / multi use / flexible / clean / all facilities / could suit poem*. Розміщення вірша в збірці поезії та низка лексичних одиниць, у яких опредметнено концепт ПОЕТИЧНА ТВОРЧИСТЬ – *poet – вірш, words – слова, meanings – значення*, уможливають його інтерпретацію щодо царини мистецтва слова, а не комерційного оголошення.

Комерційний тон поета спричинено певною тривіальністю щодо поетичного в сучасності. Будь-кому пропонується простір – *napir*, у якому або з якого можна створити вірш, у будь-якому форматі, розташуванні, із головною ідеєю чи без неї, із застосуванням «чарівних» традиційних образних засобів у будь-якій дискурсивній реалізації або лише ланцюжків безобразних штампів. Простір може бути і *віртуальним* – можна попрацювати з клавіатурою, «наклацати» чудодійних експериментальних поезій. Подібно до багатофункціонального приміщення, яке водночас може мати декілька призначень, головне – простір-приміщення – є чисте, тобто творити дозволено з чистого аркуша. Уведення лексичної одиниці *poet* створює ефект ошуканого очікування. У проектуванні ситуації оренди приміщення на ситуацію використання простору для створення поетичного тексту, у встановленні *обмежень – restrictions* на творчу діяльність поета, яких, незважаючи на це, неможливо дотриматись (*It will prove impossible*), відбивається парадоксальність поетичної діяльності сучасності. У результаті реконструюємо такий смисл цього поетичного тексту – *свобода експериментування з простором (матеріалом) породження поетичних смислів не перешкоджає їх спотворенню та деформації*.

На *подальших етапах* аналізу парадоксальності в сучасному англomовному поетичному дискурсі застосовано низку лінгвістичних методів і прийомів. *Етимологічний* аналіз лексеми «парадокс» дав змогу стверджувати, що в ній укорінене поняття межі, межевості щодо заперечення, протиставлення звичній думці, стереотипному перебігу подій, нарешті, у світлі порушення норм. Механізми актуалізації парадоксальності в сучасному англomовному поетичному дискурсі, спрямовані на пояснення руху, перетворень і трансформацій її *меж*. Елементи лінгвостилістичного, концептуального,

когнітивно-семіотичного аналізу включно з аналізом експлікації передкатегоріальної інформації в поетичному дискурсі сприяли виокремленню *довербальної* й *вербальної* площин парадоксальних поетичних форм із визначенням відповідних механізмів, операцій і процедур. Довербальна площина представлена *передкатегоріальними* (симуляція, асоціація, трансгресія, дисоціація) та *акатегоріальними* механізмами створення парадоксальності (паралакс). Своєю чергою, вербальна площина структурується когнітивними механізмами категоріального характеру (концептуальна інтеграція, концептуальна амальгама).

У результаті лінгвокогнітивного аналізу парадоксальних поетичних форм встановлено, що одним із критеріїв їх виокремлення є поняття відкладеної категоризації (термін Р. Цура). Методики *трансформаційного*, *компонентного* та *морфемного* аналізу застосовано для встановлення складників парадоксальних поетичних форм через виявлення граматичних деформацій номінативних одиниць, словосполучень, речень тощо, а також порушення семантичної або граматичної сполучуваності. *Інтермедіальний* аналіз використано та уточнено для визначення особливостей ресеміотизації парадоксальних поетичних форм, тобто їх маніфестації в різних семіотичних системах. У розробці типології парадоксальних (не)можливих світів задіяно методика моделювання можливих світів (L. Doležel, T. Pavel, M.-L. Ryan). За допомогою *інтерпретаційно-текстового* та *інтерпретаційно-прагматичного* аналізу виявлено когнітивно-комунікативні стратегії парадоксальності в сучасному англомовному поетичному дискурсі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У результаті наукових пошуків розроблено алгоритм інтегративного аналізу парадоксальності в поетичному дискурсі на матеріалі сучасної англомовної поезії, що охоплює низку етапів. Методи та прийоми, що застосовуються на різних етапах аналізу, містять і загальнонаукові, на зразок індукції, дедукції, моделювання, узагальнення, і суто лінгвістичні. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в застосуванні побудованої методики до аналізу текстів інших жанрів і стилів.

Джерела та література

1. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории / Аристотель. – Минск : Литература, 1998. – 977 с.
2. Барт Р. S/Z / Р. Барт. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с.
3. Белехова Л. И. Словесный образ в американской поэзии: лингвокогнитивный взгляд : [монография] / Л. И. Белехова. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – М. : Звездапад, 2004. – 376 с.
4. Булыгина Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев. – М. : Яз. рус. культуры, 1997. – 574 с.
5. Воробьёва О. П. Лингвистика сегодня: реинтерпретация эпистемы / О. П. Воробьёва // Вісник КНЛУ. Сер. : Філологія. – 2013. – Т. 16, № 2. – С. 41–47.
6. Делёз Ж. Логика смысла : пер. с фр. / Ж. Делёз // Фуко М. *Theatrum philosophicum*. – Москва : Паритет ; Екатеринбург : Деловая кн., 1998. – 480 с.
7. Категории поэтики в смене литературных эпох / С. С. Аверинцев, М. Л. Андреев, М. Л. Гаспаров, П. А. Гринцер // Историческая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания. – М. : [б. и.], 1994. – С. 3–38.
8. Лахманн Р. Дискурсы фантастического / Р. Лахманн. – М. : Новое лит. обозрение, 2009. – 384 с.
9. Мароши В.В. Архетип Арахны: мифологема и проблемы текстообразования : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.08 / В. В. Мароши. – Екатеринбург, 1996. – 22 с.
10. Радбиль Т. Б. Языковые аномалии в художественном тексте: Андрей Платонов и другие : [монография]. – 2-е изд. стереотип. / Т. Б. Радбиль. – М. : Флинта, 2012. – 322 с.
11. Brandt Per A. Space, Domains, and Meaning: Essays in Cognitive Semiotics / Per A. Brandt. – Peter Lang, 2004. – 269 p.
12. Eco U. Interpretation and Overinterpretation / U. Eco. – Cambridge ; New York ; Sydney : Cambridge University Press, 1992. – 152 p.
13. Gibbons A. Multimodality, Cognition, and Experimental Literature / A. Gibbons. – London ; New York : Routledge, 2012. – 260 p.
14. Neckel S. Political Scandals. An Analytical Framework / S. Neckel // Comparative Sociology. – 2005. – Vol. 4. – P. 101–111.
15. Sheller M. The new mobilities paradigm / M. Sheller, J. Urry // Environment and Planning A. – 2006. – Vol. 38. – P. 207–226.

Марина Елена. Методика анализа парадоксальности в поэтическом дискурсе. В статье разработана интегрированная методика анализа парадоксальности в современном англоязычном поэтическом дискурсе. Исходным теоретико-методологическим основанием исследования стала идея о формировании в конце XX – начале XXI в. эпистемы посткогнитивной эклектики (в терминах О. П. Воробьевой) с доминированием модели эпистемной сборки. Это дало возможность заимствования методик когнитивной поэтики, мультимодальной когнитивной поэтики, когнитивной семиотики и мобильной стилистики с их соответствующей адаптацией и модификацией для достижения цели исследования. На первом этапе в результате применения общенаучных методов очерчены онтологическое, гносеологическое и когнитивно-дискурсивное измерения парадоксальности. Кроме того, определена композиционно-жанровая специфика современного англоязычного поэтического дискурса, установлен антивектор эволюции категории художественности в современном поэтическом дискурсе. На втором этапе по принципу конструирования размытых категорий смоделирована категория парадоксальности в единстве формы и содержания. Выявлено, что содержание структурировано рядом категориальных признаков, а форма представлена парадоксальными поэтическими формами. Построена семиопоэтическая модель поэтической коммуникации, во время которой генерируются парадоксальные смыслы.

Ключевые слова: интегрированная методика, когнитивно-дискурсивная категория парадоксальности, семиопоэтическая модель, довербальная плоскость парадоксальности, предкатегориальные механизмы, акатегориальное измерение.

Marina Olena. Methodology of Paradoxicality Analysis in Poetic Discourse. In the article an integrated methodology of paradoxicality analysis in modern Anglophone poetic discourse is elaborated. The idea of the episteme of postcognitive eclecticism (O. P. Vorobyova's terms) formation in late XX – early XXI century with jigsaw pattern model domination became a key theoretical and methodological basis of the research. It made it possible to use the methods of cognitive poetics, multimodal cognitive poetics, cognitive semiotics and mobile stylistics with their relevant adaptation and modification to fulfill the aim of the investigation. At the first stage due to application of general scientific methods ontological, gnoseological, cognitive and discursive dimensions of paradoxicality have been outlined. Moreover, compositional and genre characteristics of modern Anglophone poetic discourse have been defined. The antivector of evolution of literariness in modern poetic discourse is determined. At the second stage the category of paradoxicality as a unity of its content and form has been modeled proceeding from the principle of construing of diffused categories. It is revealed that the content of the category under study is structured by a number of categorial features, while the form is represented by paradoxical poetic forms. Semiopoetic model of poetic communication, within which paradoxical senses are generated, has been built.

Key words: integrated methodology, cognitive and discursive category of paradoxicality, semiopoetic model, preverbal plain of paradoxicality, precategorial mechanisms, acategorial dimension.

Стаття надійшла до редколегії
20.01.2015 р.

УДК 811.111'37

Михайло Полюжин

Поняття, концепт та його структура

У статті розглянуто істотну різницю між такими частовживаними термінами в сучасній когнітивній лінгвістиці, як «поняття» й «концепт», з одного боку, та структура концепту – з іншого. Висловлено думку про те, що про поняття носії мови домовлялися для того, щоб досягнути взаєморозуміння під час обговорення назрілих проблем. У розвідці запропоновано класифікацію концептів, яку, на думку автора, можна проводити за декількома параметрами, що дають змогу не тільки простежити наявність відмінностей між основоположними (поширеними) й периферійними (непоширеними) поглядами, а й сформулювати його адекватне розуміння. Звідси випливає основне практичне завдання статті – виявити й описати закономірності, що ґрунтуються на зв'язку структури концепту з ментальними процесами в мисленні людини. Підходи до сучасного обґрунтованого визначення термінів «поняття» й «концепт» та способи аналізу структури концепту дають змогу виявити й різнобічно описати суттєві властивості всіх предметів, явищ і подій, що нас оточують. Зроблено висновок про те, що такі властивості є їхніми узагальненими ознаками, які вважаються найважливішими й обов'язко-